

THE FUNCTION OF EDUCATION AND THE SCIENTIFIC AND RESEARCH AND ARTISTIC ACTIVITY IN THE CREATION OF HUMAN CAPITAL AND KNOWLEDGE-BASED ECONOMY IN R. MACEDONIA

PhD Dance Nikolovska Vrateovska, Ministry of Finance of the Republic Macedonia, the Public Revenue RO Stip, nikolovska_dance@yahoo.com,

Prof. MA Angele Mihajlovski University "Goce Delchev" Stip, angele.mihajlovski@ugd.edu.mk

MA Milena Ristova- Mihajlovska Municipality of Stip, ristova_milena@yahoo.com

ФУНКЦИИТЕ НА ОБРАЗОВАНИЕТО И НАУЧНО-ИСТРАЖУВАЧКАТА И УМЕТНИЧКА ДЕЈНОСТ ВО СОЗДАВАЊЕТО НА ЧОВЕКОВИОТ КАПИТАЛ И ЕКОНОМИЈА БАЗИРАНА НА ЗНАЕЊЕ ВО Р. МАКЕДОНИЈА

д-р Данче Николовска Вратеовска, Министерство за финансии на Р. Македонија, Управа за јавни приходи РД Штип, nikolovska_dance@yahoo.com,

доц м-р Ангеле Михајловски, Универзитет „Гоце Делчев“ -Штип, angele.mihajlovski@ugd.edu.mk

м-р Милена Ристова-Михајловска, Општина Штип, ristova_milena@yahoo.com

Abstract: The global secular trends in the world, processes and occurrences and building of the modern society imply acceptance and building of new postulates for organizing of the educational system, scientific and research and artistic activity and the functioning of the economy. The rapid development of technologies and techniques imposed the additional needs and opportunities within the education and knowledge that take a basic role. The emergence of the new concept called knowledge-based economy, focusing on knowledge and on the lots of information and ideas that are common and increases use, break down international borders and become socially - public good. In this paper by using positive and normative scientific approach and the use of inductive, deductive, historical-comparative, synthetic, analytical and trendy method of analysis will define the channels of transmission of education, scientific research and artistic work in the creation of human capital and knowledge-based economy and also in the focus of analysis to the case of R. Macedonia, will unveil the achievements and recommendations for further notation future activities, and parallel to it will define the types and methods of conducting scientific research in methodologies of teaching subjects Macedonian language and literature and music education.

Keywords: economy, equity, literature, music education

Резиме: Глобализационите светски трендови, процеси и појави и градењето на современото општество имплицираат прифаќање и градење на нови постулати за организација на образовниот систем, научно истражувачката и уметничка дејност и функционирањето на економијата. Рапидниот развој на пропульзивните техники и технологии наметна дополнителни потреби и можности во рамки на кои образованието и знаењето заземаат базична улога. Појавата на новиот концепт наречен економија базирана на знаење, се фокусира на знаењето и на изобилството на информации и идеи што заеднички се зголемуваат и користат, ги рушат меѓународните граници и стануваат општествено – јавно добро. Во овој труд преку користење на позитивниот и нормативниот научен пристап и употреба на индуктивниот, дедуктивниот, историско-компаративниот, синтетичкиот, аналитичкиот и методот на трендовска анализа, ќе ги дефинираме каналите на трансмисија на образованието и научно-истражувачката и уметничка работа при создавањето на човековиот капитал и економијата базирана на знаење и воедно, при фокус на анализа за случајот на Р. Македонија, ќе ги изнесеме досегашните постигнувања и ќе нотираме препораки за понатамошни идни активности, а паралелно на тоа ќе ги дефинираме видовите и методите на вршење научно-истражувачка дејност во методиките на наставните предмети македонски јазик и литература и музичко образование и воспитание.

Клучни зборови: економија, капитал, литература, музичко образование

1. ВОВЕД

Знаењето, иновациите и човечкиот капитал заземаат централно место при современите економски анализи, и тоа како факторски инпути кои ја зголемуваат активата на целата економија преку создавањето на т.н. невидлив или недопирлив капитал. Стожерна улога при растот во економијата базирана на знаење е знаењето и истото е дефинирано како сублимат од севкупните технолошки и научни сознанија. Современите светски појави, процеси и промени во рамки на глобализацијата, теничко-технолошкиот подем, појавата на интернетот и социјалните мрежи продуцираат информирани потрошувачи, нова бизнис логика основана на деловен модел базиран на знаење, можности и создавање на нови економски добра, услуги и вредности (за чие создавање е понеопходно да се располага со соодветен иницијален квантум на знаење и идеи отколку на

физички ресурси), управување со нематеријални добра невидлив или недопирлив капитал. Стожерна улога при растот во економијата базирана на знаење е знаењето и истото е дефинирано како сублимат од севкупните технолошки и научни сознанија. Современите светски појави, процеси и промени во рамки на глобализацијата, теничко-технолошкиот подем, појавата на интернетот и социјалните мрежи продуцираат информирани потрошувачи, нова бизнис логика основана на деловен модел базиран на знаење, можности и создавање на нови економски добра, услуги и вредности (за чие создавање е понеопходно да се располага со соодветен иницијален квантум на знаење и идеи отколку на физички ресурси), управување со нематеријални добра и иновации, менаџирање со промени, нови индикатори на деловниот успех, креирање на мултифункционални тимови итн. Основната конкурентна предност на една модерна економија или т.н. економија базирана на знаење повеќе не е евтината работна сила, ниту ниските даноци, ниту геостратешката положба. Тоа е знаењето на вработените, нивната креативност и иновативност, проактивност, претприемачкиот дух и експертиза во дадени области. Една економија може да биде високо конкурентна и да опстане на светскиот пазар, единствено доколку континуирано вложува во знаењата на своите граѓани, во образованието и во научно-истражувачката и уметничка дејност.

2. ВЛИЈАНИЕТО НА ОБРАЗОВАНИЕТО И НАУЧНО-ИСТРАЖУВАЧКАТА И УМЕТНИЧКА ДЕЈНОСТ ПРИ ГЕНЕЗАТА НА ЧОВЕКОВИОТ КАПИТАЛ И ЕКОНОМИЈАТА БАЗИРАНА НА ЗНАЕЊЕ

Кумулативот на знаења го создава човековиот капитал дефиниран како серија од производствени способности, вештини, знаења и таленти на поединецот, стекнати преку: образовниот процес (формално и неформално образование) и научно-истражувачката и уметничка работа, обуките и искуствата (N. G. Mankiw, 1995). Невидливиот капитал т.е. човековиот капитал во себе ги инфилтрира знаењето, иновациите, информациите, дисеминацијата на идеи, креирање на нови вредности, базите на податоци, софтверските решенија, брендирањето, талентираниот поединец, правата од интелектуална сопственост и имплементација на нови проекти. Невидливиот капитал уште се нарекува и недопирлив капитал и претставува значаен ресурс во денешната економија. Истиот во однос на физичките и материјалните ресурси (кои со текот на времето имаат опаѓачка вредност и се амортизираат) има растечка вредност. Ова е поради фактот што знаењето (иако застарува) не се троши, т.е. едни исти знаења или пронајдоци или идеи, може повеќекратно да бидат употребувани, надоградувани и дури да прераснат во јавно добро. Богатството се повеќе се состои од нематеријална вредност, односно од знаење и иновативност, кои канализирани преку правата од интелектуална сопственост ја потврдуваат својата вредност, а бидејќи лесно се движат таму каде што побарувачката за нив е највисока, а законските и даночните бариерите се најниски: стануваат општествени и меѓународни.

Инвестирањето во човечкиот капитал имплицира подобра искористеност на трудот, капиталот и природните ресурси, т.е. е од суштествено и непобитно значење за ефикасна алокација на економските ресурси (основна парадигма на економската наука), намалување на невработеноста, зголемување на производството, раст на потрошувачката и зголемување на нивото на животниот стандард и квалитетот на живеење во заедницата. Повисокото ниво на образование ја зголемува можноста за вработување и стекнување со повисока заработувачка, а знаењето и иновациите во една економија овозможуваат вршење на успешна алокација и супституција на најразличните ресурси и форми на капитал, со цел постигнување на одржлив економски раст и развој. Често вкупната измерена пазарна вредност на едно претпријатие е повеќекратно повисока од неговата сметководствена вредност. Вредносната разлика ја чини токму недопирливиот, невидливиот т.е. човековиот капитал. Најновите истражувања говорат дека во успешните компании, учеството на нематеријалниот и невидливиот капитал учествува со во просек од околу 80% во нивната вкупната актива.

Научно истражувачката развојна работа, уметничката дејност и образованието се основните институционални општествени канали, преку кои се генерира човечкиот капитал. Тие се активности преку кои се стекнуваат знаењата и иновациите на поединецот и општеството во целина и се пропорционално поврзани со растот на продуктивноста во економијата преку: создавањето на човечки капитал и поквалитетна работна сила за развивање на малите и средните бизниси, претприемништвото, услужниот сектор (како најпродуктивен) и на пропульзивните брзорастечки индустрии и преку создавањето на научници и истражувачи како инструменти за иновации и нови технички и технолошки пронајдоци.

Во своите истражувања Romer доаѓа до заклучок, според кој, ако државите сакаат да го поттикнат економскиот раст, нивните економски политики е потребно (Romer, 1986) да ги охрабрат вложувањата и развојот на нови идеи, а не вложувањата и акумулацијата на физички капитал, и да го субвенционираат кумулирањето на вкупниот човечки капитал на ниво на државата. Како посебен инпут од истражувањата на

Romer се сублимирањата дека движечки фактор на економскиот раст не се, на пример, владините мерки, туку конкуренцијата помеѓу претпријатијата кои се натпреваруваат преку своите иновации, и дека иновациите иницијално доаѓаат од внатрешноста на системот, било да е тоа сведено на ниво на претпријатие или на ниво држава, затоа што ако доаѓаат од надвор, тогаш нема да обезбедат конкурентна предност на поединиот ентитет (Romer 1990).

3. ВИДОВИ И МЕТОДИ НА ИСТРАЖУВАЊЕ ВО МЕТОДИКАТА НА НАСТАВАТА ПО ЈАЗИК, ЛИТЕРАТУРА И МУЗИЧКО ВОСПИТАНИЕ И ОБРАЗОВАНИЕ

Методиките на наставата по јазик, книжевност и музичко образование и воспитание (теоретски и инструментален оддел), како и секоја друга научна област има свои патишта на истражување. Со помош на истражувањата се доаѓа до спознавање на закономерностите на наставата во рамки на наведените научни и уметнички области. Преку спецификата на можните патишта и преку нивната целина или комбинација може да се обезбедат во научен поглед сигурни изводи за докажување на едни или други методски становишта, правци и пристапи во образовниот процес. Меѓутоа, во Р. Македонија не постои долга истражувачка традиција, но сепак досегашното искуство говори дела на овој план во последниве години се прават првите, но интензивни чекори кај нас, поради што не е извршено прецизно дефинирање на видовите истражувања. Се служиме главно, со сознанијата на педагошката наука што успеваме да ги адаптираме при истражувањата во другите науки и уметнички области и во сето тоа ги имаме предвид спецификите на методиките во наставата и по книжевност и по музика. За секој вид истражување се одредуваат првенствено целите и задачите, како и етапите на реализација, што подразбира избор на темата преку дефинирање на проблемот на научниот интерес, изработката на проектот, собирањето на податоците и покажувањето на резултатите. Истражувањата според различни критериуми се делат на: 1. Фундаментални, оперативни и развојни; 2. Трансверзални и лонгитудинални и 3. Историски и современи аспекти во истражувањата (Пановска, 1994).

Методите на истражување се делат на описни (декриптивни) и причински (каузални). Со описниот метод се служиме кога сакаме да направиме истражување во училиштата во Р. Македонија и притоа сакаме да установиме какви се состојбите во нив, колку се некои задачи реализирани или поточно колку од учениците редовно читаат книги, како ја имаат усвоено јазината норма, колку од нив вежбаат на својот музички инструмент по најмалку 8 часа дневно итн. Притоа се дава само опис, а не се навлегува во причините, додека со причинскиот опис се оди до егзактно установување на причините за создадените појави. Во современите истражувања најчесто се применува каузалниот метод и тоа преку следниве 6 постапки: 1. Експериментирање; 2. Набљудување на опитот; 3. Индивидуален разговор со учениците; 4. Анкетирање; 5. Проучување, анализа и обопштување на опитот; 6. Тестирање.

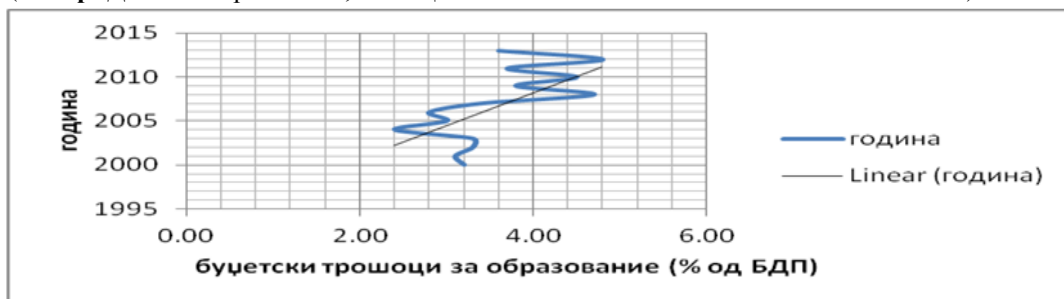
И покрај тоа што научно-истражувачката во методиката не е основна дејност на професорите, нивната соработка во методските истражувања е многу важна. Секој професор по јазик, литература, музичко воспитание и образование мора да ги познава основните видови истражувања, методи и постапки во истражувањата во методиката и да го продлабочува своето искуство со цел да биде конкурентен во своето професионално опкружување, да го надградува личниот капитал на знаење. При надградбата на образовниот капацитет на ученикот/студентот огромна улога има креативниот, иновативен и мотивирачки пристап на наставникот/професорот. Суштината на литературното образование од една страна и на музичкото образование и воспитание од друга страна во современото општество подразбира да се разбуди интересот на учениците за корисна и продлабочена рецепција на литературата, односно за целосно посветување кон музичко описменување и издвојување на потребното време за континуитет во свирење на музички инструмент. Со тоа ќе се задоволат интелектуалните потреби на учениците, односно индивидуализација; ќе ги оспособи да се повикаат на медиумски дијалог со другите, односно социјализација; ќе ги оспособи преку литературата и музиката да учествуваат во процесот на општествено саморазбирање, односно енкултурација (Димова, 2007).

4. СЛУЧАЈОТ НА Р. МАКЕДОНИЈА

Во изминатиов период во Македонија се конституирани и функционираат бројни институции, тела, мерки и инструменти кои имаат за цел да овозможат организиран настап на претпријатијата на глобалниот пазар така што ќе се надминат постоечките бариери како и подобрување на конкурентноста на економијата преку зголемување на степенот на иновации и степенот на образование и знаење, а паралелно на тоа се донесени бројни законски, програмски и институционални решенија со цел обезбедување на поквалитетно образование. Во таа смисла илустративни се подолупоместените податоци. Во рамки на анализата за влијанието на образованието врз поголемата искористеност на ресурсите, вработеноста т.е. пазарот на труд, бројни студии докажале дека постои тесна корелациона врска помеѓу нивоата на образование и можностите

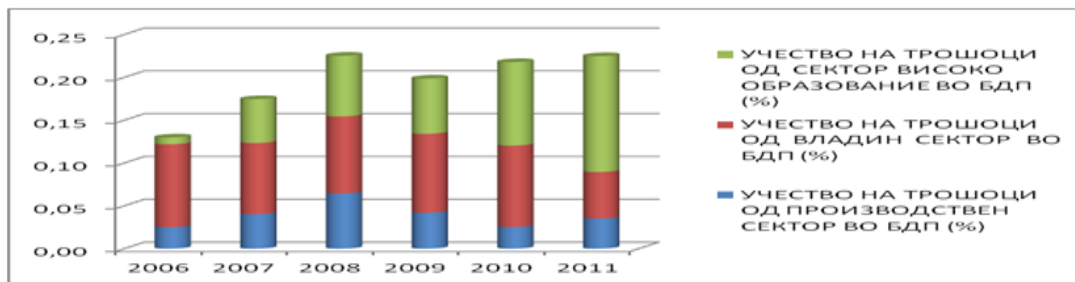
за вработување на пазарот на труд. Потврда за тоа е и анализата на податоците на невработени лица во Р.Македонија според образовната структура. Имено, вкупното учество на невработените лица кои се стекнале со високо образование, магистратура или со степен доктор на науки изнесува 17,9% од вкупниот број на невработени во месец јануари, 2014 година, додека останатите високи 82,1% отпаѓаат на работна сила без образование, со основно, средно и вишо образование. Исто така, постојат повеќе истражувања кои покажуваат дека статистичката корелација меѓу стапката на раст на БДП и нивото на развојот на човековиот капитал е правопрпорционална функција од порастот на делот од БДП кој е наменет за ресорот образование. Во таа смисла, го прикажуваме подолупоместениот дијаграм, кој го третира изминатиот тринаесетгодишен период во Р.Македонија и на кој се огледа растечкиот тренд на агрегатните буџетските трошоци (како процент од БДП) издвоени за ресорот образование, кои иако сеуште скромни во однос на потребите, претставува позитивен индикатор за земјава, како општество кое го продлабочува инвестирањето во развојот на образованието.

Слика бр. 1: Буџетски расходи за образование како % од БДП во Р.Македонија од 2000 до 2013 година (Извор: Данче Н. Вратеовска, Вања Ц. Николовска и Виолета Н. Тиквешанска 2014).

Интересот да се анализира нивото на расходи по сектори за научно истражувачка дејност како соодносот со БДП, во рамки на шестгодишен интервал не води до долупоместениот графикон.

Слика бр. 2: Секторско учество на трошоци за научно истражувачко развојна дејност во вкупни трошоци за дејноста како % од БДП од 2006 до 2011 година (Извор: Vrateovska N.D., Mojsoska S., Dujovski N. and Tikveshanska N.V.,2014).

Од прикажаниот графикон е евидентно дека во просек, од 2006 до 2011 година, учеството на вкупните трошоци за научно истражувачка развојна дејност се движи од 0,24%во 2005 година до 0,22% во 2011 година, или просечно учество во анализираниот временски интервал од 0,21%. Притоа, во рамки на секторското учество во вкупните трошоци за оваа дејност, растечки тренд имаат трошоците од секторот високо образование и тоа од 0,01% од БДП во 2006 година до 0,14% во 2011 година, а во просек на набљудуваниот интервал ова учество годишно изнесува 0,07%. Учеството на трошоците на владиниот сектор е варијабилно и се движи од 0,1% од БДП во 2006 година до 0,05% во 2011 година, а во просек на анализираниот период изнесува 0,09% од БДП годишно. Учеството на производствениот сектор во истражувачката дејност како процент од БДП е највисоко во 2008 година со 0,06% а во просек на интервалот изнесува 0,04% од БДП на годишно ниво. Притоа, индикативно е евидетирано зголемување на расходите за истражување во секторот високо образование за повеќе од 3 пати во анализираниот интервал а бројот на вработени останува релативно стабилен - со благ растечки тренд, додека во владиниот сектор е регистрирано опаѓање на бројот на вработени за 42% во однос на 2007 година и пад на расходите од 21%.

5. ЗАКЛУЧОК

Општественото богатството се повеќе се состои од нематеријална вредност, а економскиот раст и развој станува висококорелиран со знаењето и иновативноста. Во рамки на конкурентскиот натпревар на економиите базирани на знаење, компаративната предност на секоја економија ќе бидат кумулираниот човечки капитал, иновациите и знаењето. Затоа е потребна мултисекторска и интегрирана долгорочна акција со цел обезбедување на законска инфраструктура која ќе создава амбиент за подобри бизнис услови, ќе ја поттикне конкуренцијата, претпримништвото и иновациите и цврста заложба на државите во поддршката и развојот на образованието, науката и истражувањата. Глобалните влијанија но и автономните образовни промени допринесоа: образовниот систем да тендира да се трансформира од репетитивен во мисловен, когнитивен и креативен а доживотното учење да стане и внатрешна и надворешна мотивација на секоја современа индивидуа. Анализата на трансмисионите сигнали од страна на реалната економија и пазарот на труд, а во функција на дефинирање на образовните и развојно истражувачките политики во земјава е сеуште недоволно истражена сфера од страна на научната фела и треба да претставува предизвик повеќе во насока на будно и континуирано следење на ваквите корелации. Како сублимат од досегашното функционирање и имплементирање на погоренаведените механизми и инструменти, ќе подвлечеме дека е потребна поголема координираност помеѓу политиките и носителите на мерките и услугите, кај дел од мерките кои се имплементираат на ниво на пилот проекти а имаат висок процент на успешност-обезбедување на системски решенија кои ќе бидат достапни за поголеми целини групи и засегнати страни, обезбедување на домашни решенија за одржливост на донаторските проекти по нивното завршување како и креирање на долгорочни и финансиски одржливи системи за јакнење на човековиот капитал и за продлабочен развој на научно истражувачката дејност.

6. КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА

1. Вратевска Н.Д., Николовска Ц.В., Тиквешанска Н.В. (2014). „Микро и макроекономски аспекти за влијанието на образованието врз човековиот капитал, пазарот на труд и економскиот раст и развој,“ Научно-стручна конференција со меѓународен карактер: *Современото воспитание и образование, состојби, предизвици и перспективи*, Совет на о.Штип
2. Вратевска Н.Д., Тиквешанска Н.В., Мојсоска С., Вања Ц. Николовска Ц.В. и Ангеловска А. (2014). Функцијата на учителот и образованието во генезата на човековиот капитал и економија базирана на знаење, *Научно стручна трибина по повод денот на учителот, Факултет за образовни науки, Универзитет „Гоце Делчев, Штип, 2014*
3. Димова, В. (2007). *Литературното дело и рецепиентот*. Скопје: Македонска реч
4. Јунг, К. Г. (2007). *Архетиповите на колективното несвесно*. Скопје: Ѓурѓа
5. Јунг, К. Г. (2007). *Психологијата и уметноста*. Ѓурѓа, Скопје: Ѓурѓа
6. Николовска, Е., Николовски, А. (1983). *Методика на наставата по македонски јазик во основното училиште*. Скопје: Студентски збор
7. Паноска, Р. (1980). *Методика на наставата по македонски јазик*. Скопје: Просветно дело
8. Хајдегер, М. (2006). *Праизбликот на уметничкото дело*. Скопје: Магор
9. Anheier, Helmut K. and Jurgen Gerhards. 1991. “The Acknowledgment of Literary Influence: A Structural Analysis of a German Literary Network”
10. Becker G. (1994). *Human Capital: A theoretical and empirical analysis with special reference to Education*, Chicago: The University of Chicago Press.
11. Lucas R. (1988), „On the Mechanics of Economic Development,“, *Journal of monetary economics*, 1988¹N.
12. Gregory Mankiw (1995) "The Growth of Nations," *Harvard Institute of Economic Research Working Papers 1732*, Harvard - Institute of Economic Research, 1995
13. Gregory Mankiw N.M.(1995) "The Growth of Nations," *Harvard Institute of Economic Research Working Papers 1732*, Harvard - Institute of Economic Research, 1995
14. Romer M. P. (1986).Increasing Returns and Long Run Growth, *Journal of Political Economy* 94.
15. Romer M. P. (1990)-„Endogenous Technological Change,“, *The Journal of Political Economy*, Vol. 98, No. 5, Part 2, 1990
16. Schutz, Alfred. 1951. “Making Music Together: A Study in Social Relationships”.
17. Vrateovska N.D., Mojsoska S., Dujovski N. and Tikveshanska N.V. (2014). The needed elements for knowledge-based economy in the function of growth and development of SMEs, *International scientific conference: SMEs development and innovation: building competitive future of South-eastern Europe, Faculty of Economics - Prilep, University "St. Kliment Ohridski" – Bitola, Proceedings*.
18. Weber, Max. 1958. *The Rational and Social Foundations of Music*. Carbondale, IL: Southern University Illinois.